

цінності, що потребує цілеспрямованої психологічної роботи для відновлення внутрішньої стійкості та впевненості у своїх силах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голотенко А. Особливості психосоціального благополуччя внутрішньо переміщених осіб. Соціальна робота. №1 (3). 2018. С. 6-10.
2. Кердивар В. В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2021. 142 с.
3. Михайлик С. І. Психологічні технології стабілізації та підтримки осіб, що пережили кризові події. Київ. 2022. 68 с.
4. Михайлич О. В. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. Психологія та соціальна робота. 2023. Вип. 2(58). С. 26-34
5. Тітар І.О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. Соціологія. Український соціум. Київ, 2016. № 4 (59). С. 57–68
6. Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 8 (52). С. 434-446

Мізюк Юлія

Науковий керівник – проф. Шпак Марія

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Сучасна система дошкільної освіти переживає період значних перетворень, спричинених потребою суспільства у підвищенні якості освітнього процесу, зокрема щодо розвитку соціально-емоційної сфери дитини.

Емоційний інтелект стає визначальним чинником гармонійної соціалізації, психічного здоров'я та формування особистості дошкільника. Вихователь відіграє провідну роль у цьому процесі, адже саме він є центральною постаттю у взаємодії з дітьми та організації освітнього середовища. Професійна компетентність педагога передбачає не лише високий рівень власної емоційної культури, а й уміння ефективно спілкуватися, розуміти емоції інших і володіти навичками емоційної саморегуляції.

Сьогодні, в умовах постійних суспільних змін, зростає потреба в оновленні психолого-педагогічних підходів до розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку, а також у забезпеченні педагогів сучасними методичними засобами та інструментами для роботи в цьому напрямі.

Наукові дослідження у галузі психології та педагогіки свідчать, що емоційний інтелект розглядається як комплексна особистісна характеристика, яка забезпечує здатність усвідомлювати власні емоції, контролювати їх прояви, виявляти емпатію, розуміти почуття інших людей і будувати гармонійні взаємини з оточенням [5; 9]. Проведений аналіз наукових джерел показує, що дослідники зосереджують увагу як на психологічних механізмах розвитку емоційного інтелекту, так і на його структурних компонентах. Так, Д. Гоулман у своїй моделі емоційного інтелекту виокремлює п'ять основних складових: усвідомлення й вербалізацію

власних емоцій, самоконтроль, мотивацію, емпатію та соціальні навички, які забезпечують ефективну взаємодію між людьми [4].

Науковці приділяють значну увагу дослідженню вікових особливостей розвитку емоційного інтелекту на різних етапах онтогенезу. Проблему становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці розглядали такі вчені, як: Н. Волік, А. Голота, О. Гришко, В. Заїка, Л. Клевака, Я. Селікова, М. Шпак та інші. Зокрема, А. Голота визначила основні показники сформованості емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку, до яких належать: самосвідомість, здатність до самоконтролю, соціальне розуміння та вміння регулювати взаємини з іншими людьми [3].

М. Шпак наголошує, що розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці тісно пов'язаний із процесом соціалізації дитини. На цьому етапі відбувається зміщення емоційної спрямованості з предметно-ігрової діяльності на міжособистісні стосунки. Дитина починає виявляти здатність до емпатії, співпереживання та співчуття, що сприяє формуванню міжособистісного компоненту емоційного інтелекту [6].

Н. Волік визначила низку педагогічних умов, які забезпечують ефективний розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти [2].

Дослідники підкреслюють, що дошкільний період є сензитивним для формування емоційної сфери дитини, адже саме в цей час вона засвоює вміння адекватно виражати власні почуття та розпізнавати емоційні стани інших людей. Ці процеси створюють передумови для формування ефективної соціальної взаємодії. Крім того, для цього вікового етапу характерний інтенсивний розвиток емоційності, зумовлений розширенням соціальних зв'язків і зростанням кількості емоцій, які дитина здатна усвідомлювати, розпізнавати та виражати відповідно до ситуації [4, с. 295].

У сучасному освітньому просторі дошкільна освіта надає особливого значення розвитку емоційного інтелекту як важливий складовий становлення особистості дитини. Аналізуючи психолого-педагогічні підходи до формування емоційного інтелекту дошкільників, доцільно враховувати їхню адаптацію до потреб сьогодення, зокрема до умов воєнного стану в Україні. Це потребує осмислення ефективності використання традиційних і сучасних методик крізь призму актуальних освітніх стандартів і соціальних викликів [7].

У науково-педагогічних джерелах виокремлюють три провідні концептуальні напрями розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку: емоційно орієнтований, соціально-емоційний та когнітивно-емоційний [1]. Реалізація цих підходів, особливо в умовах підвищеної психологічної напруги, сприяє стабілізації та гармонізації емоційного стану дитини.

Емоційно орієнтований підхід розглядається як базовий для гармонійного розвитку дошкільника. Його основна мета полягає у формуванні в дітей умінь розпізнавати, адекватно виражати й регулювати власні емоції [2, с. 24]. Для цього ефективним є застосування методу

емоційного рефлексування, який передбачає розвиток здатності усвідомлювати свої почуття та вербалізувати їх.

До практичних форм роботи в межах цього підходу належать:

- ведення щоденників емоцій і проведення «кола настрою» (ранкових зустрічей для обміну емоційними враженнями);
- використання ігрових технік, таких як «Емоційне дзеркало» (тренування у розпізнаванні емоцій через міміку), «Емоційний компас», «Вгадай емоцію» (робота з картками для визначення відповідних емоційних реакцій у різних ситуаціях);
- застосування казкотерапії, що полягає у створенні або аналізі казкових історій з метою проживання емоційного досвіду героїв (наприклад, подолання страху чи тривожності);
- використання методів сенсорної регуляції, спрямованих на відновлення емоційної рівноваги (арттерапія, ароматерапія, тактильні ігри, дихальні вправи — «Надуй кульку», «Квітка-свічка») [1].

Соціально-емоційний підхід реалізується через організацію взаємодії, спілкування та колективної діяльності дітей. Він відіграє важливу роль у формуванні довіри, відчуття емоційної безпеки, взаємопідтримки та згуртованості дитячого колективу, що особливо актуально в умовах соціальної нестабільності. Основними напрямками його реалізації є моделювання соціальних ситуацій, що включає інсценізації та сюжетно-рольові ігри (наприклад, «Емоційний театр», «Як підтримати друга?»), які дають можливість дітям відпрацьовувати навички емпатії, відкрито висловлювати власні почуття та розуміти емоції інших у процесі спільної діяльності.

До практичних форм цього підходу належать і колективні види роботи, спрямовані на розвиток комунікативних умінь та позитивного соціального досвіду, зокрема: «Ланцюжок компліментів» (формування позитивного ставлення одне до одного), «Дзеркало емоцій» (розвиток невербальної експресії через жести, міміку та рух), «Музична імпровізація настрою», що сприяє усвідомленню та регуляції емоційних станів через творчість [1].

Когнітивно-емоційний підхід зорієнтований на розвиток у дітей умінь осмислювати, аналізувати та свідомо контролювати власні емоції. У межах цього підходу доцільно використовувати завдання на аналіз емоційних ситуацій, які допомагають дитині навчитися розпізнавати свої почуття, визначати причини їх виникнення та знаходити конструктивні способи реагування (наприклад, через питання: «Що я зараз відчуваю?», «Чому я так реагую?», «Як можна було діяти інакше?»).

Корисними є також методи візуалізації емоцій — «Емоційні карти», «Емоційні пазли» тощо, під час виконання яких діти створюють малюнки або композиції, що відображають різні емоційні реакції, і вчаться добирати адекватні стратегії поведінки у складних ситуаціях [3; 5].

Отже, комплексне використання емоційно орієнтованого, соціально-емоційного та когнітивно-емоційного підходів забезпечує всебічний розвиток емоційного інтелекту дитини.

Така інтеграція сприяє гармонійному становленню особистості, формуванню емоційної стійкості та створенню умов для надання психологічної підтримки дошкільникам у непростих реаліях сучасності.

Варто підкреслити, що одним із ключових чинників ефективного розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку є створення емоційно безпечного освітнього середовища — позитивного психологічного клімату, у якому дитина відчувається прийнятою, захищеною та цінною. Таке середовище є необхідною умовою для формування емоційного благополуччя, внутрішньої стабільності та впевненості в собі.

Емоційно безпечне освітнє середовище передбачає прийняття дитини, коли усі її емоції, як позитивні (радість, захоплення), так і негативні (гнів, смуток, страх) — сприймаються вихователем без осуду. Це дозволяє дитині вільно виражати власні почуття, не боятися покарання чи нерозуміння, що, своєю чергою, сприяє розвитку довіри та відкритості у взаємодії з дорослими.

Важливою умовою є також моделювання дорослими зразків конструктивної поведінки. Виховатець виступає прикладом емоційної зрілості та компетентності, демонструючи, як можна адекватно керувати власними емоціями, долати стрес і вирішувати конфліктні ситуації. Через спостереження та наслідування дитина засвоює ефективні стратегії емоційної саморегуляції.

Не менш значущим є стимулювання емоційної рефлексії — створення ситуацій, у яких діти мають можливість обговорювати свої емоції, встановлювати зв'язок між подіями та почуттями, осмислювати власні переживання. Це сприяє розвитку вміння вербалізувати емоційні стани, розуміти їхню природу та поступово формує навички емоційного самоконтролю.

Отже, цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці має здійснюватися через сюжетно-рольову гру, художню творчість, спілкування, — із застосуванням сучасних методів, таких як казкотерапія, арттерапія та інших інтерактивних технік. Ефективність цього процесу забезпечується завдяки створенню емоційно комфортного освітнього середовища та інтеграції трьох основних підходів: емоційно зорієнтованого, соціально-емоційного й когнітивно-емоційного. Реалізація таких умов потребує від педагога високого рівня емоційної культури, гнучкості мислення й уміння адаптувати освітні методики до індивідуальних потреб кожної дитини, що сприяє гармонійному розвитку особистості та підтримує її психологічне благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко К. Ю. Психолого-педагогічні підходи до розвитку емоційного інтелекту в дошкільників в умовах сучасної української освіти. Педагогічна академія: наукові записки. 2025. № 16. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/746> (дата звернення: 15.10.2025).

2. Волік Н. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2022. № 2 (29). С. 162–169.
3. Голота А. С. Розвиток емоційного інтелекту дошкільників: практичні рекомендації. Психолог дошкілля. Київ, 2019. С. 18–23.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2019. 512 с.
5. Дерев'янка С. Теоретико-методологічні аспекти цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту. Теорія і практика сучасної психології. 2016. № 1. С. 12–15.
6. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» / ред. кол. : І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, Л. В. Засекіна та ін. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2016. Вип. 4. С. 196–205.
7. Voshkolup H., Zhylin M., Hlavinska E., Karpova D., Potapchuk Y. Emotional Intelligence as a Means of Overcoming the Consequences of Psychological Trauma - An Educational Study. Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade. 2024. Vol. 17(se5). P. 84–96. URL: <https://brajets.com/brajets/article/view/1786> (date of access: 07.11.2025).

Павлюк Аліна

Науковий керівник – доц. Сіткарь Віктор

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ БАТЬКА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ-ДІВЧАТ

Сучасний етап соціального розвитку характеризується значним впливом цифрових технологій, медіапростору та соціальних мереж на психіку підлітка. Проте, незважаючи на ці зовнішні фактори, наукове співтовариство продовжує розглядати сім'ю як ключове середовище особистісного формування. Саме в сімейному колі закладаються основи світогляду, ціннісної орієнтації, емоційної регуляції та моделей міжособистісної взаємодії. У сучасному суспільстві спостерігається поширення нетрадиційних форм сімейного устрою – від моносімей до свідомого відмовлення від дітей (childfree). Ці тенденції ставлять під сумнів традиційні уявлення про родинні ролі, зокрема про функції батька.

Особливу актуальність дослідження ролі батька набуває на тлі повномасштабної війни, що спричинила радикальну трансформацію сімейної структури в Україні. Зростає кількість неповних сімей, у яких діти виховуються без участі батька з різних причин – від мобілізації до загибелі або змін у побутовому устрої. Історично батько сприймався переважно як годувальник і дисциплінарна інстанція, а його роль у емоційному супроводі дитини залишалася недооціненою. Проте сучасні психологічні концепції підкреслюють, що батько – це не лише авторитет, а й активний учасник виховного процесу, який прямо впливає на становлення емоційної сфери та самосвідомості дитини.

Для дівчини-підлітка батько виступає первинною моделлю чоловічої ідентичності. Його ставлення формує основи самооцінки, впевненості та моделей взаємодії з чоловіками в майбутньому. Недостатність емоційного контакту, гіперконтроль або емоційна відгородженість з боку батька можуть призвести до розвитку тривожності, нестійкої самооцінки й ускладнень у побудові міжособистісних стосунків у дорослому віці. Спричинене цими обставинами